

**Вітчизняні педагоги-дошкільники про роль і місце трудового
виховання в розвитку дитини (історичний аспект)**

Статтю присвячено аналізу проблеми трудового виховання дитини-дошкільника. Проаналізовано історичний досвід вирішення проблеми організації трудового виховання у суспільних дошкільних закладах на початку ХХ століття. Визначено особливості формування елементарних трудових навичок дошкільників. Досліджено педагогічний доробок С.Русової, Я.Чепіги, О.Дорошенкової, Р.Жуковської, В.Чередниченко у царині трудового виховання дошкільників. Проаналізовано методи, форми, засоби й прийоми трудового виховання дошкільників, досліджено методика формування елементарних трудових навичок; прослідковано специфіку трудового виховання дітей у різних видах праці.

Ключові слова: *дитина-дошкільник, вітчизняні педагоги, трудове виховання дітей дошкільного віку, дитяча праця, формування елементарних трудових навичок.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Трудове виховання дітей дошкільного віку – цілеспрямований процес формування у дітей трудових навичок і вмінь, поваги до праці дорослих, звички до трудової діяльності. Його завдання полягає у формуванні в дітей стійких переконань, що праця є життєвою необхідністю. Трудове виховання дітей дошкільного віку передбачає привчання їх до самообслуговування, формування елементарних трудових дій та навичок, ручної, господарської праці, праці у природі.

Кожен, навіть найменший результат дитячої праці сприяє повноцінному становленню особистості дитини-дошкільника, її самоусвідомленню, породжує почуття задоволення власною діяльністю, допомагає зрозуміти й оцінити цінність чужої праці тощо. Особливо вагомим у цьому процесі є визнання дитини суб'єктом трудової діяльності, виховання у неї самостійності, наполегливості, відповідальності, акуратності, дисциплінованості. Результативне формування елементарних трудових навичок у дітей дошкільного віку дозволить у майбутньому оцінити людину як відповідальну, ділову, компетентну, працелюбну і працездатну.

Проблема раннього трудового виховання й формування елементарних трудових навичок у дітей дошкільного віку не перестає бути актуальною у межах освітнього поля дошкільної педагогіки, навчально-виховних дошкільних закладів, сім'ї та родини. Саме тому вважаємо за доцільне її глибший та всебічніший аналіз.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання становлення та розвитку українського дошкільного виховання були об'єктом дослідження багатьох українських педагогів. Так сучасний стан та історію розвитку дошкільного виховання в Україні висвітлюють такі науковці, як Л. Артемова, А. Богуш, Е. Вільчковський, М. Зубалій, С. Ладивір, Н. Лисенко, Т. Поніманська, Т. Пантюк, О. Проскура [1].

Дисертаційні дослідження С. Абрамсона, Л. Батлиної, Т. Головань, О. Донченко, Т. Кравцової, Т. Куліш, З. Нагачевської, В. Сергеевої, С. Попиченко, І. Улюкаєвої, Т. Філімонової присвячено проблемі розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні кінця ХІХ- початку ХХ століття. Особливостей виховання дітей дошкільного віку в трудовій діяльності торкається у своїх працях М. Мельничук.

Завданням нашого дослідження є аналіз наукового доробку вітчизняних педагогів-дошкільників з огляду на питання ролі і місця трудового виховання в розвитку дитини та формування елементарних трудових навичок у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішенню складних питань створення й розвитку дошкільної освіти на теренах України присвячена низка праць відомих українських педагогів, які усвідомлювали, що побудова повноцінної системи освіти, як б вивела країну із важкого соціально-економічного стану, в якому вона перманентно перебували у першій третині ХХ століття неможлива без наукового підґрунтя. Свої праці О. Дорошенкова, А. Животко, К. Малицька, С. Русова, Я. Чепіга, П. Франко та ін. присвятили формуванню концепції українського дитячого садка та обґрунтували методичні засади його функціонування. Ці та інші вчені-педагоги обстоювали трудове виховання дошкільників та формування елементарних трудових навичок у дітей дошкільного віку і вважали їх необхідною складовою підготовки до майбутнього життя і праці.

Принагідно зауважимо, що теорія дошкільного виховання в Україні не була власне українським витвором. Українські вчені активно вивчали досвід організації дошкільного виховання у світі, аналізували досвід французьких, німецьких, австрійських, бельгійських, польських дошкільних та інших закладів з тим, щоб використати його для організації дошкільця на Україні.

Українські педагоги, що стояли біля витоків національної системи освіти, зокрема української, доводили, що весь процес виховання, зокрема й трудового, підпорядковується принципам природовідповідності, культуровідповідності, соціальної детермінованості. З огляду на це Я. Чепіга у проекті української школи визначає її пріоритетні завдання: «Завдання школи збігаються з завданнями людськості, а саме – зберегти людську природу і удосконалити її, принатурюючи до соціальних і економічних умов життя певного народу, згідно з вимогами людської моралі» [8, 31].

У процесі організації трудового виховання та формування елементарних трудових навичок педагог вимагав найтіснішого зв'язку з природою, вважаючи її одним із найважливіших чинників становлення особистості: «Природа вільна в своїй творчості, і те, що вона творить – прекрасне. Вона панує над дитиною... Весь ріст духовний і фізичний є внутрішня сила її природи, рух і волю котрої вона не в силах припинити. Природа розпоряджається і повертає свідомість дитини туди, де найменше опіру і шкоди їй... Природа є сила, котра тим могутніша, чим більше в своєму розвитку зустрічає свободи» [8, 39-40]. За час становлення українського дошкілля у період 1918 – 1939 р. праця у природі стала тим важливим елементом виховної системи, без якого формування елементарних трудових навичок дитини-дошкільника та посилене прилучення його до праці було неможливим.

Основоположником українського дошкілля вважають С. Русову, яка чимало зусиль приклала до формування концепції трудового виховання дошкільників. Її праці це не тільки історія педагогічної думки, а й цілком сучасний погляд на мету, принципи, завдання, проблеми різних аспектів виховання, розвитку та навчання дітей дошкільного віку. Проблема формування елементарних трудових навичок у дітей дошкільного віку у її концепції зайняла важливе місце, оскільки педагог розглядала трудове виховання необхідною складовою цілісного становлення людини.

Педагог наголошує на необхідності своєчасного розвитку усіх якостей та задатків дитини як основи її успішного формування. С. Русова вказуючи на *особливу важливість дитинства* у людському житті цитує французького поета: «не вечірні хмари нам дарують таку чи іншу годиноньку, а лише ранок те нам забезпечує», наголошуючи, що коли дитячий «ранок» проходить в несприятливих обставинах, дитина виростає слабою, з хисткою волею й небезпечними нахилами, тому дуже важливо забезпечити правильне виховання в «ніжний вік» [4, 34].

Внесок українських педагогів першої третини ХХ століття у справу розбудови дошкільного виховання був настільки великим, що їх по праву

називали «піонерам українського дошкілля». Зокрема, оцінюючи внесок А. Животка у справу дошкільної освіти М. Остапович вказує: «Важлива для українського національного відродження ідея дошкільного виховання знайшла в особі А.П. Животка енергійного пропагатора і здібного організатора... Коли хто буде писати історію позашкільного виховання на Поділлі й Волині, то мусить розпочати її з праці А.П. Животка» [6, 7-99].

Справжнє значення дитячої праці, стверджували вчені, повинно "пробудити в дитячій душі самостійну природню творчість, дати можливість вільно розвиватися гармонійній індивідуальності". Педагоги особливо акцентували увагу на розвивальному потенціалі праці й різної діяльності у дитячому віці: «Праця забава є найкращий спосіб виявити й розвинути в дитині усі можливості й здібности, що вона має їх од природи» [7, 9].

На таких наукових позиціях стояла також О. Дорошенкова –прихильниця, послідовниця та активна будівничка українського дошкілля у досліджуваний період стверджуючи, що «істота кожної окремої дитини складається з її природніх рис та вироблених під впливом сучасного оточення, а також національних і соціальних умов її життя» [2, 8]. Вчена наголошує, що праця у дитячому садку, особливо процес формування елементарних трудових навичок залежить від природи дитини, її нахилів і уподобань, тому виховними зобов'язані знати дитячу природу для того, щоб виховання, зокрема трудове, мало найкращий результат: «Життя ж дитини, як такої, в залежності лише від біологічних відмін та особливостей дитячого віку, складається з певних елементів, спільних для всіх дітей, всяких національностей, знати і розуміти які потрібно кожному керівникові раніше ніж він приступає до праці та спостережень над певним контінгентом дітей» [2, 8]. Звідси логічно випливають принципи врахування вікових та індивідуальних особливостей, культуровідповідності, які використовувалися у процесі формування елементарних трудових навичок дошкільнят.

Вітчизняні педагоги першої третини ХХ століття наголошують на тому факті, що саме у праці найкраще *проявляються усі творчі сили* дитини. Вони

доводять, що усі види праці та мистецьких занять повинні знайти своє місце у роботі дитячого садка: «Малювання, ліплення, співи, танки, музика, взагалі всяке мистецтво, через яке дитина може виявити своє я, являється одним з елементів дитячого життя і тому звичайно неодмінним атрибутом нормально збудованого дитячого садку» [2, 10 -11].

Вітчизняні педагоги досліджуваного періоду проблему формування елементарних трудових навичок у дітей дошкільного віку розглядали комплексно і вважали, що для цього необхідно використовувати *низку засобів, серед яких: праця, спілкування, розваги, навчальні заняття і, звичайно, ігри.* Так, Р.Жуковська доводить, що: «Гра – один з могутніх засобів виховання дітей. В грі дитина висловлює свої почуття, емоції. У грі розвивається творчість та ініціатива дитини. Педагоги не можуть бути пасивними спостерігачами ігор, повинні знати основні особливості розвитку дитячих ігор різних вікових груп. ...Плануючи трудові заняття, педагог також має виходити з ігрових інтересів дітей. Однак конкретного зв'язку гри з працею можна досягнути лише за умови чіткого плану та виконання певної методики» [3, 43-48].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Наше дослідження доводить, що наукові пошуки педагогів-дошкільників часто зосереджувалися на питаннях формування елементарних трудових навичок. Вчені-педагоги розглядали трудове виховання необхідною складовою цілісного становлення особистості. Вони доводили, що праця у дитячому садку, особливо процес формування елементарних трудових навичок, залежить від природи дитини, її нахилів і уподобань; саме у праці найкраще проявляються усі творчі сили дитини і радили використовувати різноманітні засоби, серед яких: праця, спілкування, розваги, навчальні заняття, ігри.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України: Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богуш А.М., Бєленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В. та ін. – К., 2012. – 26 с.

2. Дорошенкова О. Дитячий садок. – К.: Видавництво Київського Райкому Профспілки Цукровиків, 1922. – 224 с.
3. Жуковська Р.А. Досвід проведення трудових занять в умовах літньої роботи // За комуністичне вих. дошкільника – 1935. – №6. – С. 37 – 48.
4. Русова С. Вибрані педагогічні твори. – К.: “Освіта“, 1996. – 304 с.
5. Русова С. Дитячий Сад на національному ґрунті // Світло. – 1910. – № 3. – С. 44 – 54.
6. Остапович М. Український піонер дошкільного виховання (А.П.Животко) // Українське дошкільня. – 1938. – ч.7 – 8. – Вересень – жовтень. – С. 97 – 99.
7. Чередниченко В. Дитяча хата. Порадник організації й керування установами дитячого виховання. – Харків – Полтава: ДВУ, 1921. – 69 с.
8. Чепіга Я. Проект української школи // Світло – 1913 – №2 – С.31–42.

Лозинская Светлана Викторовна. Отечественные педагоги-дошкольники о роли и заданиях трудового воспитания в развитии ребенка (исторический аспект).

Статью посвящено анализу проблемы трудового воспитания ребенка-дошкольника. Проанализировано исторический опыт решения проблемы организации трудового воспитания в общественных дошкольных учреждениях в начале XX столетия. Определено особенности формирования элементарных трудовых навыков дошкольников. Исследовано педагогическое наследие С.Русовой, Я.Чепиги, О.Дорошенковой, Р.Жуковской, В.Чередниченко в сфере трудового воспитания дошкольников. Проанализировано методы, формы, средства и приемы трудового воспитания дошкольников, исследовано методику формирования элементарных трудовых навыков; исследовано специфику трудового воспитания детей в разных видах труда.

Ключевые слова: *ребенок-дошкольник, отечественные педагоги, трудовое воспитание детей дошкольного возраста, детский труд, формирования элементарных трудовых навыков.*

Lozynska Svitlana Victorivna. The Role and Place of Labour Education in the Development of Children according to Home Preschool Teachers (Historical Aspect)

The article deals with the problem of labour education of preschool children. To solve the problem the historical experience is taken into account and is analysed. Specific features of forming elementary labour skills are determined here. Pedagogic works of S. Rusova, J. Chepiga, O. Doroshenko, R. Zhukova, V. Cherednychenko concerning the problem of labour education of preschool children are analyzed in the article.

The methods, forms and approaches of labour education of preschool children are investigated. Methodology of forming elementary labour skills is analyzed. Specific features of labour education of preschool children in different types of labour are observed.

The principles of labour education organization in preschool age are investigated, taking into consideration age and individual peculiarities, cultural notions, creativity, activity, independence, connection of labour education with life which were used in the elementary labour skills of preschool children formation process.

Main conceptions of national scientists concerning the problem of labour education of preschool children have been studied. The conclusion has been made that the labour helps to show the best creative potential of the child. The most important tools in this process are: labour, communication, entertaining, lessons, games, walks, excursions, gardening.

Keywords: preschool children, home teachers, labour education of preschool children, labour, forming of elementary labour skills.